

A TANÁROK TANÁRÁNAK LENNI...

TANULMÁNYOK SZABÓ LÁSZLÓ TAMÁS
70. SZÜLETÉSNAPJÁRA

A TANÁROK TANÁRÁNAK LENNI...

TANULMÁNYOK SZABÓ LÁSZLÓ TAMÁS 70. SZÜLETÉSNAPJÁRA

SZERKESZTETTE

PUSZTAI GABRIELLA – FENYŐ IMRE – ENGLER ÁGNES

DEBRECENI EGYETEM
FELSŐOKTATÁSI KUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ KÖZPONT
CENTER FOR HIGHER EDUCATION RESEARCH AND DEVELOPMENT
HUNGARY

DEBRECEN, 2012

Lektorálta:

Barabási Tünde
Jancsák Csaba
Szabó-Thalmeiner Noémi
Veressné Gönczi Ibolya

A borító Jan Vermeer van Delft *A festészet allegóriája* című festményének felhasználásával készült.

ISBN 978-963-08-4644-8

Nyomdai munkák: Kapitális Nyomdaipari Kft.

© Szerkesztők, 2012

© Szerzők, 2012

© CHERD-H, 2012

TARTALOM

Előszó.....	7
Curriculum vitae	9
Tabula Gratulatoria.....	11
I. A képzők képzése	15
Breznányanszky László: Pedagógusképzés regionális és történeti megközelítésben.....	17
Falus Iván: A tanárképzők sztenderdjei, a képzők képzése.....	27
Tóth Zoltán: „S ki viszi át fogában tartva” a kutatási eredményeket „a túlsó partra”?	40
Chrappán Magdolna: Tudós-tanár-képzés	54
Ádám Anetta: A felsőoktatási módszertani váltás feltételei és akadályai.....	63
Engler Ágnes: „Üzenet egykori iskolámba”: tanárjelöltek a pedagógushivatásról.....	73
Pusztai Gabriella: „Befogad és kitaszít...”? A tanárszakos és más pedagógusjelölt hallgatók felsőoktatási integrációja.....	86
Fónai Mihály: Tanárszakos hallgatók professzió-képe: a deprofesszionizálódás esete?	109
Buda András: Az információs társadalom tanártípusai.....	129
Hausmann Kóródy Alice: Elmélkedés a tanárok nyelvi kompetenciájáról	139
II. A nevelés tudománya.....	146
Buda Mariann: A teljesítmény méltósága	148
Fenyő Imre: Ismeretelméleti kérdések új típusú relevanciája – pedagógiai kontextusban	155
Pető Ildikó: Mi micsoda az inklúziós dokumentumokban?	163
Szendrei Julianna: Mumusunk – a mértékegység átváltás tanítása	173
Szijártó Imre: A médiaműveltség összehasonlító pedagógiai megközelítésben.....	181
Duffek Mihály: A zongorapedagógia lehetőségei az előadói képesség fejlesztésében.....	190
Szabó Ildikó: A felsőoktatás a tudástársadalom felé vezető úton.....	201
Bordás Andrea: Pedagógusok szakmai tanuló közösségei szociokulturális konstruktivista megvilágításban.....	226

III. Társadalmi és történeti összefüggések	247
Györgyi Zoltán: Pedagógusok a munkaerőpiacon.....	249
Csoba Judit: Munkaerő-piaci változások, foglalkoztatáspolitikai programok Magyarországon.....	258
Kozma Tamás: A művelődési városközpontoktól a tanulórégióig.....	275
Nagy Mária: A modern család előképe	299
Orosz Gábor: Prohászka Lajos <i>A mai élet erkölcsé</i> című esszékötetének írásáról, kiadásáról, fogadtatásáról.....	315
Rébay Magdolna: „[N]agy múlt, becsületes jelen és sokat váró jövő.”.....	343
Havas László: Cicero mint a <i>genius loci</i> hoz kapcsolódó tanító-nevelő történetírás egyik megalapozója.....	363
Orosz Ildikó: A kárpátaljai magyar egyházi líceumok jövője.....	369
A kötet szerzői	388

OROSZ ILDIKÓ: A KÁRPÁTALJAI MAGYAR EGYHÁZI LÍCEUMOK JÖVŐJE

Az egyházi líceumok kialakulásáról Kárpátalján¹

A kárpátaljai egyházi líceumok az 1980-as évek végén elindult eseményeknek köszönhetően jöttek létre. A politikai szorítás enyhülésére először az anyaországi egyházak reagáltak. Az erősen megfogyatkozott kárpátaljai lelkészek az anyaországiak segítségét kérték az egyházi értelmiség újjászervezése, kinevelése terén. A református egyháznál sok olyan lelkész teljesített szolgálatot akkortájt, akik a szovjetrendszer idején az illegálisan működő kárpátaljai lelkészképző tanfolyam elvégzése után kapták meg a palástot. A magyarországi teológiák szívesen fogadták a delegált fiatalokat, akiket az első években személyes kapcsolatok révén válogattak ki, és így tanulmányi teljesítményeikkel a fogadó intézmények nem mindig voltak megelégedve. A sikertelenség okát a kárpátaljai magyar középiskolák alacsony oktatási színvonalában látták, és egyéves hétvégi felkészítőt szerveztek a jelöltek számára Beregszászban. Az előkészítő elvégzése után viszont mindenkinek ajánlást adtak, így lényeges változás a korábbi helyzethez képest nem történt. A lelkészek újrászervezték a hittanoktatást, az egyházi kórusokat. A munkába azokat vonták be, akik közösséget vállaltak velük, de érezték a szakemberképzés szükségességét. Szakmai és anyagi támogatásért a számunkra gazdagnak tűnő anyaországi egyházakhoz, azok vezetéséhez fordultak. Az anyaországi egyházak is hasonló gondokkal küzdöttek, és segítséget kértek a nyugati testvéregyházaktól. A kapcsolatfelvétel eredményeként 1991. október 18-án Budapesten a Ráday Kollégiumban megnyitották a magyar–holland oktatási központot, az EDUCA Transfer Internationalt. A megnyitót megelőző konferenciára meghívták a határon túli református gimnáziumok képviselőit az együttműködés lehetőségének reményében. Minden határon túli magyar régió képviseltette magát. Kárpátaljáról a református egyház felkérésére a főjegyzőn kívül egyházi oktatási intézmény hiányában a KMKSZ oktatási bizottságának képviselőjét delegálták. A tanácskozás után az oktatási bizottság javaslatot tett a Kárpátaljai Református Egyház Zsinatának egy önálló egyházi gimnázium létrehozására (Feljegyzés Dr. Forgon Pál püspök úrnak, 1991).

Az egyház abban az évben nem élt az oktatási intézmény alapításának lehetőségével. A döntés háttérében az egyházi elit és a pedagógustársadalom kö-

1 A tanulmány ezen részében felhasználtuk a szerző által a KMPSZ Közoktatás című szakmai folyóiratának, XIV. évfolyam, 2009/1-2, p. 5-6 számában megjelent tanulmányát.

zötti bizalmatlanság állt. A szovjet oktatási intézmények rejtett tanterve, erősen eltért a családok túlnyomó többségének hagyományosan vallásos szubkultúrájától. A pedagógusok, így a kárpátaljai magyar pedagógusok is, e tanterv, az állami ideológia közvetítőjének számítottak szemükben, ami így bizalmatlanságot keltett a vallási közösségekben, úgy vélték, nem bízható rájuk ilyen fontos intézmény létrehozása.

A Kárpátaljai Református Egyház kezdeményezésére 1991-ben a Magyarországi Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával kárpátaljai református gimnáziumi osztályt szerveztek a Csengeri Ady Endre Gimnáziumban. A segíteni akarás és a szervezőket motiváló jó szándék mellett motivációs tényezőként szerepelhetett az is, hogy ebben az évben tértek át az anyaországban az oktatási intézmények finanszírozásának úgy nevezett „fejkvóta” rendszerére, ami arra ösztönözte az oktatási intézményeket, hogy minél több gyermeket iskolázzanak be. Ez a határozat a határmenti vidéki gimnáziumok vezetésének figyelmét a határ túloldalán élő magyar területekre irányította. Különösen azon intézmények vezetésének figyelmét keltette fel a határon túli magyarok beiskolázásának lehetősége, melyek periférián működő gimnáziumok voltak, és a megyeközpontok intézményei, a kötelező központosított beiskolázás feloldása után, az alternatív képzést biztosító új, vagy megújuló oktatási intézményekbe elvonták a diákokat. Ezen intézmények körébe tartozott, például a Csengeri Ady Endre Gimnázium, a Tiszavasvári Vasvári Pál Szakmunkásképző, a vásárosnaményi, a fehérgyarmati, kisvárdai középfokú oktatási intézmények.

A kárpátaljaiak számára szervezett csengeri református osztály indításával kapcsolatban a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökségének fenntartásai voltak, amit megfogalmaztak Andrásfalvy Bertalannak, akkori művelődési és közoktatási miniszternek írt levelükben. A kifogások lényegi pontjai: az akkori időkben a 14. életévüket betöltő kiskorúak még nem kaphattak útlevelet, így csak szüleikkel léphették át a határt, vagy hosszú, bonyodalmas eljárás után kaphattak csoportos engedélyt egyszeri átlépésre; külföldi tartózkodás esetén gyámot kellene melléjük megnevezni; a tanulóknak nem volt megoldott az orvosi ellátása, nem fizettek értük tb-járulékot, nem volt fedezet a tankönyvekre, egyéb felmerülő költségeikre. A kárpátaljai családok gazdasági helyzetének ismeretében rájuk terhelni ezeket a költségeket nem lehetett, az egyháznak pedig nem volt rá pénze, így ez további terheket rótt a magyar államra. A KMPSZ elnöksége ismerve a realitásokat, a határon túli magyarok oktatására szánt, egyébként is szűkös keretet, attól tartott, hogy az adott projekt annyira megterheli azt, hogy fontos hazai projektekre már nem jut anyagi forrás.

Szubjektív tényezőként jelentkezett az egyház és a pedagógustársadalom akkori kapcsolata. Egyes lelkészek, nem teljesen alaptalanul, a pedagógusokra mint a kommunista rendszer képviselőire, de legalábbis annak kiszolgálóira tekintettek. Az egész pedagógustársadalomra vonatkoztatott sommás ítéletből azt a következtetést vonták le, hogy velük közösen nem lehet református szellemiségű iskolát létrehozni, vagy ha létrejön, annak nem lesz eredménye. A pedagógusok viszont úgy vélték, hogy a csengeri osztálynak, mert a gyerekek távol vannak saját környezetüktől, úgysem lesz megfelelő hatása, és úgy érezték, hogy megkérdőjelezzik szakmai és pedagógiai felkészültségüket, mert mint szakmai érdekvédelmi szervezettel nem egyeztettek oktatási kérdésekben. Az ügyben érdekelt felek (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Kárpátaljai Református Egyház, Magyarország Művelődési és Közoktatási Minisztériuma, Tiszántúli Református Egyházkerület, Csengeri Ady Endre Gimnázium) képviselőinek 1992. szeptember 10-én megtartott egyeztető tárgyalása eredményeként aláírt megállapodás szerint ezt a képzési formát a továbbiakban nem tekintik precedens értékűnek, és az érdekeltek közös erőfeszítéseket tesznek arra, hogy az 1993/94-es tanévtől kezdve Kárpátalján nyissanak református középfokú iskolát. A tárgyalás után elkezdődtek az egyeztetések az ukrán állami szervekkel. A Kárpátaljai Református Egyház a hely kiválasztásával és a dokumentációk előkészítésével foglalkozott. Felmerült annak a lehetősége, hogy Bátyúban, Nagydobronyban, Nagyberegen vagy Beregszászban szervezzenek református gimnáziumot. Végül Nagyberg mellett döntöttek az egyházi vezetők. A beregszászi járási település melletti döntést azzal indokolták, hogy a Beregszászi járás lakosságának túlnyomó többsége magyar, így annak vezetését is többségében magyarok alkotják, akik támogatták a csengeri osztály szervezését, ez megkönnyítheti az intézmény hivatalos elismertetését is majd. 1993 májusában a KRE hivatalosan is megkeresi az ÉTI és a Tiszáninneri Református Egyházkerület Püspöki Hivatalát a kárpátaljai református gimnázium támogatásával kapcsolatban. Az idő szorítására és a joghézagokra hivatkozva a Népképviselők Beregszászi Járási Tanácsa által 1993. július 18-án kelt 20-as számú rendeletével a Kárpátaljai Református Egyház Zsinatának 1993. június 7-ei határozata és kérelme alapján engedélyezték a Nagyberegi Középiskola keretein belül 25 fővel egy magyar tannyelvű református gimnáziumi osztály indítását. A határozat szerint abban az esetben, ha a kezdeményezők megteremtik a megfelelő anyagi-technikai és szellemi feltételeket, önálló intézményként tevékenykedhetnek a későbbiekben. Az egyház szervezte a leendő gimnazisták elhelyezését családoknál. A helyi

iskolában tett felvételi vizsga után elkezdődött az oktatás a nagydobronyi tanárok által kidolgozott líceumi tantervek² alapján, amelyek ötvözték az ukrán középiskolák 10–11. osztályának tananyagát a magyarországi „8 + 4”-es rendszerben dolgozó gimnáziumok tananyagával. Az oktatás egy évvel hosszabb ideig tartott a gimnáziumi osztályba járók számára, mint az ukrainai középiskolákban, így az ott érettségizettek az elsők között voltak, akik Ukrajnában az európai normák szerinti 12 („9 + 3”) éves oktatásban részesülhettek. A vallási jellegű tárgyakat a zsinat által jóváhagyott, magyarországi református gimnáziumok által kidolgozott tantervek alapján végezték. A kárpátaljai tanárok iránti bizalmatlanságot ekkor még nem sikerült teljesen feloldani. Erre utal az, hogy osztályfőnöknek magyarországi vendégtanárt kértek fel, aki a délutáni nevelői feladatokat is ellátta. Nagyberég Községi Tanácsa a leendő önálló gimnázium számára átengedte a falu központjában álló, a 30-as években iskola céljára épült és a nyolcvanas években kommunista ideológiai központként működő épületet, azzal a feltétellel, hogy az egyház a falusi kultúrházat kibővíti. Az építkezést főleg a holland–magyar oktatási társaság támogatta. 1995-re, az első osztály érettségijének évében még nem önálló oktatási intézményként működött az intézmény, annak ellenére, hogy a jogi lehetőségek már adottak voltak. A Beregszászi járás magyar vezetői nem mutattak hajlandóságot az intézmény önálló státusának megadására (félelemből, vagy felső utasításra, vagy a szocializmusban megszokott és megmerevedett túlteljesítés, esetleg presztízskérdés miatt). Mindig újabb feltételhez kötötték az önállósodási engedélyt.

Időközben Kárpátalja többi egyházközségében is felmerült a református gimnázium iránti igény. 1995-ben a Nagydobronyi Református Egyházközség kereste meg a KMPSZ-t a gimnáziumalapítással kapcsolatban. A szervezet tanácsára a hatályos rendeleteknek megfelelően még folyó évben bejegyezték az egyház által létrehozott jótékonyági alapítványt, amely civil szervezetként létrehozta az intézményt. A Nagydobronyi Református Gimnázium (hivatalos nevén Nagydobronyi Református Líceum) szervezése így zökkenőmentesebb volt, mint az első intézményé, és a kezdettől fogva önálló státussal rendelkezett. Ehhez mindenképpen hozzájárult az is, hogy a község a kárpátaljai református egyházközségek közül a legerősebbnek tűnt mind hitében, mind anyagi

² Nagydobronyban ekkor már kísérleti jelleggel az állami iskola keretein belül működött egy gimnáziumi osztály, amelynek az óraterveit és tanterveit az iskola tanári kara dolgozta ki, és az intézmény vezetése engedélyeztette az Ukrainai Oktatási és Tudományos Minisztérium által. Az állami iskolában nem honosodott meg a gimnáziumi képzés, de folytatásaként létrejött a Nagydobronyi Református Líceum.

vonatkozásban. A homogén magyar falu közösségének állami irányítása sem zárkózott/zárkózhatott el egy ilyen kezdeményezéstől. Az intézménynek voltak előzményei a tanári kollektíva által életre hívott, majd elvetélt gimnáziumi osztály indításával kapcsolatban. A Nagydobronyi Református Egyház által 1995. március 2-án az érdekelt helyi illetve járási állami és oktatási intézményeknek írt felkérő levelekre mindenki a lehető legrövidebb időn belül válaszolt. A községi tanács a felszabadult 2-es számú óvoda épületét a hozzá tartozó földterülettel együtt átadta a Nagydobronyi Református Egyháznak kollégium számára. A Nagydobronyi Középiskola vezetése az iskola régi épületét a helyi tanács jóváhagyásával átadta oktatás céljaira a líceumnak. Egy hónap leforgása alatt sikerült legalizálni a líceumot a nagyberegivel egyszerre. Az ünnepélyes tanévnyitóra 1995. szeptember 10-én került sor a nagydobronyi református templomban. A líceumot úgy jegyezték be, hogy az alapszabályában rögzítették, az állami normatívának megfelelő összeget az Ungvári járás biztosítja. Ezt egyébként a Nagyberegi Református Líceum bejegyzésekor is biztosították, amire szintén 1995-ben került sor.

Nehezebb körülmények között jött létre a Nagyszőlősi járásban alapított Tivadari (Péterfalvai) Református Líceum. Ebben a járásban, a magyarok pozíciói gyengébbek voltak az államhatalmi szerveknél akkoriban, ennek is tudható be, hogy az első kibocsátás évében legalizálták, olyan feltétellel, hogy az alapítók, tehát a jótékonyági alapítvány teljesen lemond az állami támogatásról. A helyi szervezők érdekérvényesítési erejének gyengébb pozíciói mellett az is közrejátszott, hogy az egyházon belül sem bírták a vezető testület teljes és egyértelmű támogatását. A tanári testületnek nem voltak adminisztrációs és irányítási tapasztalatai. Az intézmény megalakítása kiváltotta a környező magyar tannyelvű középiskolák tantestületeinek ellenállását, akik félték az intézmény elszívó hatásától és a szakmai kihívástól. Féltették pozícióikat, mert egy új, magasabb szintű képzést hirdető intézmény csökkentheti presztízsüket a helyi közösségen belül. Ennek az ellenszenvnek nyomai még 2000 tavaszán is tapasztalhatók voltak a továbbtanulási esélyek felmérésekor.

A técsői gimnázium a KMPSZ által 1992-ben kidolgozott oktatási koncepcióban elméleti lehetőségként vetődött fel azzal a céllal, hogy a régió politikai határral levágott szellemi központját, Máramarosszigetet pótolja, már amennyire lehetséges, továbbtanulási lehetőséget biztosítson a szórványban élő felső-Tisza-vidékiek számára. A lokális magyar elit egy része felkarolta az ötletet, és kihasználva az adódó politikai pillanatot, amikor néhai Antall József felesége kárpátaljai látogatását tervezte, személyes kapcsolati rendszerüknek köszönhetően kérték a

gimnázium épületének felépítéséhez szükséges anyagi támogatást. Az Illyés Közalapítvány központi kuratóriuma az erős lobbis hatására megkerülve a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezeteket az építkezésre kárpátaljai viszonylatban akkor igen nagy számú összeget ítélt meg³. A kárpátaljai látogatást egybekötötték az alapkőletéssel. A gimnázium és kollégium épülete lassan készült el. Az eredeti pályázat szerint a megítélt támogatásból felépülhetett volna, de nem sikerült a határidőt tartani, az infláció pedig egyre kilátástalanabbá tette a projekt befejezését. Jelentős összegeket emésztett fel az állagmegóvás, amit továbbra is az Illyés Közalapítvány finanszírozott. A támogatásokat közvetlenül kapták, nem a nyilvános alkuratóriumi rendszerben, mint más oktatási projekt, például a főiskola esetében történt. Az IKA támogatásai azóta nyilvánossá váltak, felkerültek az internetre, és a támogatási adatok alapján az építkezés akkor tájt nagyobb támogatásban részesült 1998-ig, mint az akkor már működő, több száz diákot oktató főiskola. Az MMKM és az Alapítvány képviselői 1996 májusában Kárpátaljára látogattak, hogy tájékozódjanak a líceum helyzetéről. A városi, járási és megyei oktatási szakemberekkel folytatott tárgyaláson, melyen jelen voltak a kárpátaljai magyarság érdekképviseleti szervezeteinek vezetői is, olyan kép alakult ki, mintha a gimnázium kezdeményezői nem tennének kellő erőfeszítéseket a líceum bejegyzése ügyében. Úgy tűnt, hogy a Técsőn működő magyar tannyelvű középiskola épületbővítése folyik magyar állami támogatással. Egy líceum kialakítása nem a cégtábla cseréjét jelenti, hanem egy önálló jogi státussal bíró, szervezetileg és szellemében is más oktatási intézményt, aminek a lényege és lelke nem az épület. A tárgyalás eredményét lezáró jegyzőkönyv szerint a helyi hatóságok a gimnázium megnyitását az épület átadásához kötötték, ami sajátos megközelítése a kérdésnek. A vizsgált időszakban ugyanis úgy indult az oktatás a Beregszászi Magyar Gimnáziumban és a három református líceumban, hogy azok nem rendelkeztek önálló, saját ingatlanal. 1999-ben végül befejeződött az építkezés⁴, s a gimnáziumot 2000-ben mint teljes állami fenntartású intézményt nyitották meg, bár a református egyház is magáénak tartja, és külföldön református líceumként hirdetik magukat, úgy tartják számon az intézményt. A felvételi felhívásra eleinte csak a helybéliek jelentkeztek, és a síkvidéki járások magyar falvaiból általában azok, akik nem nyertek felvételt a többi református líceumba. A környékbeli magyar iskolákból, és a Felső-Tisza-vidék falvaiból évekig alig volt érdeklődő a képzés iránt.

3 7 (hét) millió HUF-ot. (Forrás: www.ika.hu)

4 Az IKA-tól 1993–1997 között 38 millió forint támogatást kaptak. (Forrás: www.ika.hu)

A görög katolikus líceum gondolata 1999-ben születet, amikor több Magyarországon képzett görög katolikus lelkész tért haza Kárpátaljára. A koncepció kidolgozását segítette a KMPSZ, követték a református líceumok által már bejárattott utat és kidolgozott mintákat. Segítette tevékenységüket a megváltozott politikai helyzet. Magyarországon létrehozták az Apáczai Közalapítványt, valamint az IKA támogatása is nyitottabb lett az egyházi pályázatok irányába. Ennek köszönhetően sikerült kialakítani az infrastruktúrát, majd ezután megszervezni az iskolát. Az oktatás a 2003/2004-es tanévben kezdődött.

A római katolikus líceumot a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye megbízásából az Egyházmegyei Szent Márton Karitás alapította 2001-ben. A Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Tudományos és Oktatási Főosztályának minősítését 2003-ban kapták meg. 2004 júliusától viseli államalapító királyunk, Szent István nevét. Előzménye a püspökség mellett kialakított kollégium volt, ahová a szórványból hoztak magyar szóra és írtak magyar iskolába gyerekeket. A líceum előbb a magyar tannyelvű középiskolában kezdte meg működését, majd az oktatás a visszakapott egykori egyházi épületében zajlott. Később alakították ki saját épületüket, bár a kollégiumi ellátás és az étkeztetés a mai napig nem megoldott. Főleg egyházi támogatásból működnek. Bejegyzésekor még állami támogatást nem kapott a líceum, majd az alapítók kezdeményezésére Munkács megyei jogú város pozitív hozzáállásának köszönhetően az államilag kötelező tantárgyak óraszámait itt is finanszírozták 2009 szeptemberéig.

Az 1998–2002-es évek kedveztek az egyházi intézményeknek, projekteknek, bővültek a pályázási lehetőségeik, és nem csak a külföldi testvéregyházak segítségére számíthattak annak köszönhetően, hogy Magyarországon átalakult a támogatási rendszer. Az Illyés Közalapítvány kárpátaljai alkuratoriumába a KMKSZ, az adott időszak meghatározó kárpátaljai politikai szervezetének javaslatára bevonták a kárpátaljai magyar történelmi egyházak delegált képviselőit, akik korábban, az alapítvány működésének első nyolc éve alatt nem tudtak élni a pályázási lehetőségekkel. 1999-től részesültek az egyházak projektjei jelentős támogatásban⁵. További segítséget jelentett az egyházaknak, hogy a Magyar Oktatási Minisztérium létrehozta az Apáczai Közalapítványt, amely nem alkuratoriumi rendszerben működött, de a pályázati kiírások meghirdetése előtt kikérték a KMPSZ véleményét. Az Apáczai Közalapítványnál is megnyílt az egyházak előtt a pályázási lehetőség, sőt prioritásként kezelték igényeiket. Ennek

5 Az IKA-tól az 1999–2002 közötti időszakban a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház 3 240 000 HUF-ot, a Kárpátaljai Görög Katolikus Egyház 22 031 400 HUF-ot, a Kárpátaljai Református Egyház 41 790 000 HUF-ot kapott. (Forrás:www.ika.hu)

köszönhetően sikerült felépíteni a Karácsválvai Görög Katolikus Líceumot, az Ungvári Szent Gellért Szakkolégiumot, bővíteni a Péterfalvai Református Líceumot és számos más projektet⁶.

Ez az időszak egyfajta közös gondolkodást is eredményezett, a határon túli magyarokkal kapcsolatban körvonalazódtak hosszú távú tervek. A gimnáziumok bevett intézményekké váltak, nem lehet megkérdőjelezni létjogosultságukat, fontosságukat, amit elsősorban eredményeiknek köszönhetnek. A gimnáziumok fontos szociális funkciót is ellátnak. Sok hátrányos helyzetű gyerekek biztosított a kollégiumi ellátás, általában az otthoninál sokkal jobb körülményeket, és egyúttal továbbtanulási lehetőséget, társadalmi mobilitási esélyt. A líceumokat időközben akkreditálták az állami törvényeknek megfelelően, ami azt jelenti, hogy mindegyiküknek be kell tartani az állami előírásokat, teljesíteni a szabályokat. Az állam a kötelező szaktárgyak oktatásáért járó támogatásokat biztosította 2008-ig.

2008-ban az Ungvári járás vezetőinek kezdeményezésére előterjesztettek egy beadványt az ukrán pénzügyminisztériumhoz, melyben kérték a kifizetések jogosságának felülvizsgálatát. A megyei tanács oktatási és nemzetiségi bizottságának meghallgatásán az Ungvári járás elnöki megbízottja arra hivatkozott a kérdés felvetése kapcsán, hogy módosították a közoktatásról szóló törvényt, amely a nem állami intézmények fenntartását teljes egészében az alapítókra ruházza. A törvény módosított cikkelye nem fogalmaz egyértelműen, ezért kikérték a felettes szervek véleményét. A válasz megerősítette a járás vezetőinek felvetését. Az előterjesztés háttéréről nincsenek egyértelmű információink, és nagy valószínűséggel csak évek múlva lehet majd kellő hitelességű adathoz jutni. Míg a líceumok bejegyzésekor azok státusa közösségi tulajdonú volt, úgy a 2004-es költségvetési törvény módosítása után ez a tulajdonforma megszűnt, és a líceumok automatikusan a magántulajdon kategóriájába kerültek statisztikailag, majd ehhez a törvényhez igazították az összes többit. A hatályos törvények nem teszik lehetővé magánintézmények állami finanszírozását. A líceum fenntartóival és a járási képviselőkkel folytatott beszélgetések alapján feltételezhetjük azt is, hogy az állam nagyobb befolyást kíván gyakorolni az intézmények nevelő-oktató tevékenysége felett, és rá szeretné venni arra őket, hogy kérjék az intézmények államosítását. Egyesek feltételezik, hogy bizonyos politikai erők politikai tőkét szerettek volna

⁶ Az AKA-tól 2000–2002 között a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház 94 859 000 HUF-ot, Kárpátaljai Görög Katolikus Egyház 80 721 000 HUF-ot, a Kárpátaljai Református Egyház 77 022 000 HUF-ot kaptak. (Forrás:www.apalap.hu.)

maguknak kovácsolni a nemzetállam védelmezőjének szerepében a közelgő választások előtt. A megyei és járási előjárók nem zárkoznak el a további finanszírozástól, de keresik a jogi megoldási lehetőségeket.

Az ukrainai alapítványi oktatási intézményekben tanuló diákok ukrán adófizető állampolgárok gyermekei, ezért biztosítani kellene ezen oktatási intézmények számára az alapműködéshez szükséges normatív támogatást. A normatív támogatás folyósítását az is indokolja, hogy az ukrán állam a nem állami alapítású bármilyen szintű oktatási intézmények működési engedélyét nagyon kemény előírásokhoz köti: az oktatás szerkezetére, tartalmára vonatkozó állami szabványt követni kell, minimális eltérést engedélyez, az alkalmazottak esetében is előírja a bérezésre vonatkozó hatályos törvények betartását.

Az egyházi líceumok, helyzete a legújabb politikai változások tükrében

Az egyházi intézmények szempontjából a legfontosabb kérdés a következő évtizedben, az intézmények finanszírozásának kérdése, miután 2009-től kezdve az ukrán állam megvonta az állami támogatást az egyházi líceumoktól. A központi állami támogatás megszüntetése a 2004-es tulajdonjogi törvénymódosításhoz vezethető vissza (a tulajdonjogi formákról szóló törvény). Az első líceumok bejegyzésekor 1995-ben még több tulajdonjogi forma létezett: állami, kommunális, magán- és a kollektív tulajdonjogi státusz. A kollektív tulajdonjogi státusz az, amit nem egy magán ember, hanem egy szervezet, egyesület hozott létre, vagyis nonprofit jellegű. Ilyen tulajdonjogi formában jegyezték be a főiskolát és minden líceumot, hisz ezeket az egyház és társadalmi szervezetek alapították. 2004-ben az ukrán parlament eltörölte a kollektív tulajdonjogi formát és automatikusan átvezették ezeket az intézményeket a magán tulajdonjogi formába. Ez kihatással volt az oktatási törvényre, mert a kollektív tulajdonjogi formának járt a normatív támogatás, de a magániskoláknak nem, esetükben ez az alapítókat terheli. A költségvetési törvényt is ekkor fogadták el, ami kimondta, hogy az állami költségvetésből csak állami és kommunális (önkormányzati) tulajdonjogi formában működő szervezeteket lehet támogatni. Ezen törvénymódosítás láncreakciója ahhoz vezetett, hogy 2009-től nem tudják jogilag biztosítani a líceumok számára a járási az állami normatív támogatást, vagyis azt a fizetést, ami az államilag előírt kötelező tantárgyak óráinak letanításához szükséges az intézményekben. A líceumok előtt álló legnagyobb kihívás az, hogyan lehet biztosítani az intézmények stabil működését, a finanszírozást.

Az egyházi intézmények működése és perspektívájuk szempontjából új kihívást jelent a 2010-es, a Janukovics kormány általa elfogadott oktatási tör-

vény módosítása, melynek értelmében minden oktatási intézmény visszatér a 11 éves középiskolai oktatáshoz. Ennek értelmében a líceumok, melyek az általános iskola 9. osztálya után három évfolyamosak voltak értelmüket veszítik, miután a középiskolai fokozat a szovjet típusú, kétéves felső tagozatra redukálódik. Két év alatt azonban nem lehet biztosítani az érettségire felkészítő minőségi tudást, esetleg az átlagra tervezett kötelező minimumot. A törvény a líceum alatt a 9. osztály utáni két évet érti, vagy a 8. 9. 10. 11. osztályt tekintenek líceumnak, vagyis engedélyezi az intézmény kiterjesztését az alsóbb korcsoportokra. Bármelyiket is választják az egyházi líceumok fenntartói alapszabály-módosítást kell eszközölniük.

Kihatással lesz a líceumokra a kárpátaljai általános demográfiai helyzet. Az eltelt húsz esztendőben Kárpátalján is csökkent a születések száma általában és a magyar közösség esetében is. Ez a társadalmi folyamat a kisebbségek, így a magyar közösség anyanyelvű oktatására nagyobb hatással van, mert kisebb a beiskolázási lehetőség a különböző oktatási intézmények számára, egyes helyeken a tanulólétszám iskolák bezárásához vezethet. Az általános demográfiai hullámvölgy érezteti hatását a líceumokban is. Emellett ebben nagy szerepe van az ukrán oktatási törvénynek, amit 2006 óta vezettek be. A magyar nyelvű oktatást megpróbálják átirányítani a teljes ukrán nyelvű oktatásra.

1. táblázat A líceumokban tanulók összlétszámának alakulása tanévenként 2005-2010 között

<i>Iskola neve</i>	<i>2005/ 2006</i>	<i>2006/ 2007</i>	<i>2007/ 2008</i>	<i>2008/ 2009</i>	<i>2009/ 2010</i>
Nagyberegí Református Líceum	101	99	92	87	75
Nagydobronyi Református Líceum	103	109	119	102	82
Péterfalvi Református Líceum	84	78	82	86	74
Munkácsi Szent István Líceum	57	51	45	47	42
Karácspfalvi Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum	67	55	46	34	35
Összesen	412	392	384	356	308

Megoldandó feladatként jelentkezik az egyházi intézmények számára az, hogy az alacsony hallgatói létszám miatt nem tudják megvalósítani azt az állami elvárást, hogy tagozatos osztályokat indítsanak, amit a törvény profil szerinti képzésnek nevez. A több párhuzamos osztállyal, vagy legalább 27 fős osztálylétszámmal rendelkező iskolákban annak adottságait (felszereltségét, tanári karának felkészültségét) figyelembe véve szakirányt választanak, ahol a szakiránynak/szakirányoknak megfelelő tantárgyakat emelt óraszámban, és más tanterv szerint oktatnak, felkészítve a diákokat a szakirányú továbbtanulásra. Az egyosztályos és kislétszámú iskolákban az általános tanterv szerint taníthatnak, ami csökkenti az ott érettségiző diákok továbbtanulási esélyét, miután minden tárgyból egy átlagos ismeretet sajátíthatnak el.

Nagy feladatot ró a fenntartókra a pedagógiai kihívás, melynek értelmében olyan oktatási rendszert és módszert kellene kialakítani, amely egyszerre felkészíti a tanulót arra, hogy az ukrainai is és a magyarországi továbbtanulás is elérhető legyen számukra. Ez a kihívás az alábbi elvárásokban fogalmazható meg. Egyrészt szükséges megtanítani a diákot ukránul olyan szinten, hogy sikeresen letegyék az érettségi tesztvizsgát ukránból, amely az ukrán anyanyelvű és ukrán tannyelvű iskolában tanuló, ukrán filológia szakra felvételizők számára készítették, mert ezen tesztekkel mérik bármelyik szakra felvételizők ukrán tudásszintjét, ami kötelező. Amennyiben az ukrán vizsgán nem érnek el 200-ból a 124 pontot a diákok nem nyújthatják be jelentkezésüket egyik szakra sem, csak abban az esetben, ha a fő szaktárgyból elérték a 200-ból a 170 pontot.

Másrészt két év alatt el kell érni, hogy a különböző iskolákból érkező diákok a felvételikor a fő tárgyakból elérjék a 140 pontot a 200-ból, mert ez is alapfeltétele a jelentkezésnek (A felvételi rendszer anomáliái közé tartozik, hogy a magyar szakra a fő tárgy az idegen nyelv vagy Ukrajna történelme, a magyar nyelvi kompetenciát a felsőoktatási intézmények belső vizsgával mérhetik. A minisztérium az óvodapedagógia szakra főtárgyként a biológiát, tanítói szakra a matematikát jelölte meg. Tehát az elvárás, hogy a leendő óvodapedagógusok legalább 140 pontra teljesítsék a leendő orvostanhallgatók és biológusok számára összeállított tesztet, a leendő tanítósok 140 pontot érjenek el a leendő matematikusok és mérnök hallgatók számára készített központi vizsgateszteken.)

Harmadrészt a líceumok feladata felkészíteni diákjaikat arra is, hogy anyanyelvükön magyarul jól tudjanak, és a magyar kultúrából is pótolják a hiányosságokat. Mindezt úgy kellene elérni, hogy minimálisra csökkentették a magyar órák számát a középiskolákban. Továbbá az intézmények alapfeladata, hogy diákjaiknak magatartásuk formálásában biztosítsák az egyházi és nemzeti

nevelést. Összességében alapkihívásként jelentkezik, hogy egyszerre kellene egy világi, modern képzést megvalósítani, és megőrizni a hagyományokat.

Összesítve a felvetett kihívásokat, a líceumok helyzetét és jövőbeni sorsát négy tényező befolyásolta, a 2004-es törvények, melyek alapján az ukrán állam nem támogatja anyagilag az intézményeket, a 2006 óta hozott kisebbségi anyanyelvű oktatást korlátozó rendeletek (érettségi/felvételi, magyar nyelvvel szembeni diszkrimináció, ukrán követelményrendszer), a 2010-es ukrán törvénymódosítás, visszatérés a 11 éves középiskolai oktatáshoz valamint a demográfiai helyzet, a beiskolázási mutatók.

A kihívásokra adható válaszok, továbblépési lehetőségek

Szervezeti, szervezési, pedagógiai kihívásokra adható válaszleépések

Kétségtelen tény, hogy szükség van Kárpátalján a líceumokra, mert fontos szerepet töltenek be regionális szinten az értelmiség utánpótlás szempontjából, fontos oktatási központokká nőttek ki magukat. Az intézmények pozícióinak megtartása érdekében áttekintjük a lehetséges változtatási lehetőségeket. Elsősorban szerkezeti változtatás szükséges. Elkerülhetetlen az alapszabály módosítása, így új koncepciót kell kialakítani mindegyik oktatási intézménynek. Célszerűnek látszik az áttérés a négyosztályos oktatási szerkezetre 8-9-10-11. osztályok. Miután a 9. osztály Ukrajnában az általános iskola befejezését jelenti és kibocsátó évfolyam, amikor a végzősök dönthetnek, hol folytatják további tanulmányaikat (maradnak az anyaintézményben, vagy szakmát kívánnak tanulni) célszerű a 9. osztály után felvételit hirdetni a teljes középiskolai képzést biztosító oktatási szakaszra, a 10-11. osztályra. A líceumokban tanulókat a 9-es kibocsátó jegyek alapján lehetne felvenni. Másodsorban elkerülhetetlen a tanulólétszám bővítése. A racionalitás érdekében évfolyamonként legalább 30-50 diákot kellene beiskolázni, így lehetőség lenne a minél szélesebb körű szakosításra. Egy intézményen belül legalább két, de akár 4-5 szakirányt is választhatnának a diákok, ami vonzóvá tenné az intézményt. Növelné a tanulás hatékonyságát is, mert kialakulhatna egy egészséges versenyszellem, megoldható lenne a csoportbontás és a tagozatos profil szerinti szakirányú oktatás. Csökkentené az intézményekben az egy főre jutó költségeket.

Harmadrészt szükséges bővíteni a beiskolázás merítési körét. A felvételi lehetőséget ki kellene terjeszteni az ukrán tannyelvű iskolákba járó gyerekekre, akik magyarok, vagy tudnak valamilyen szinten magyarul, így nem vesznének el a magyar közösség, magyar nemzet számára. Megtalálni, megkeresni a legtehetségesebb vidéki, eldugott kis településen élőket, a szórványban élőket, a

tehetséges romákat, akik számára esetleg a továbbtanulás is elképzelhetetlen, ha nem fedezzük fel őket, nem vonjuk be abba a szellemi körbe, amely számukra az ugródeszkát jelentheti. Ennek érdekében szabad helyeket kellene biztosítani azok számára, akik esetleg hiányos magyar nyelvtudásuk, vagy halmozottan hátrányos családi helyzetük miatt gyengébben szerepelnének az általános megmérettetésen a versenyvizsgák alkalmával. Az oktatás minőségének megőrzése érdekében, célszerű ezt a kvótát a beiskolázható helyek 10-20%-ban megállapítani. Az ukrán iskolából felvételizőket a versenyvizsgán ne magyarból, hanem az oktatás nyelvéből vizsgáztassák, így biztosítható számukra az esélyegyenlőség.

Továbbá a pedagógiai kihívásokra adott válaszként olyan oktatási konstrukció kialakítása szükséges, amely felkészíti a diákokat mind az ukrainai, mind a magyarországi továbbtanulásra, és közben az intézmény megmarad szelemében és rejtett tantervében magyarnak/reformátusnak/katolikusnak/görög katolikusnak. Az elvárásoknak megfelelően az óraterveket úgy kellene kialakítani, hogy az első két évben egy szintre hozzák a különböző iskolákból érkező diákok tudását, majd a következő két évben célirányosan készíteni őket a továbbtanulásra, legalább két szakirányban. Erre lehetőséget kínál az ukrán óratervek szerkezete, amely két nagy egységből áll (Invariatív tárgyak, azaz államilag kötelező és a variatív órák, melyek az intézmény által választhatók). Az invariatív órákat célszerű az egész osztály számára tartani, hogy az osztály kollektív szelleme ne sérüljön, ne alakuljanak ki frakciók, mondjuk aszerint, hogy ukrán iskolából jöttek, vagy magyarból. A variatív és a profil szerinti órákat célszerű lenne délutánra tenni és ezeket csoportbontásban tartani. A 8. és 9. osztályokban az egyik csoportban, azok számára akik magyar iskolából jöttek ukrán nyelvet lenne célszerű tanítani, míg az osztály másik felének, akik ukrán iskolából jöttek, magyar nyelvet. A hatékony az lenne, ha a közös órákon tanultak számukra ismeretlen és nehezen emészthető részét közösen dolgoznák fel ezeken a foglalkozásokon, így a következő délelőtti órákon már nem halmozódna a lemaradásuk, inspirálná őket, hogy önállóan felzárkózzanak a nekik nehézkes tárgyból a csoport másik feléhez. A 10-11. osztályban egyes általános ismereti tárgyakat közösen kellene oktatni, míg a választott profil szerinti csoportbontásban. A profil szerinti tárgyak mellett megfelelő teret adni az idegen nyelvnek. Az államilag előírtak mellett plusz órát célszerű adni az ukránra, főleg a 10-11. osztályokban, hogy minél sikeresebben teljesítsenek a tesztvizsgán. Ezeken a plusz ukrán órákon csak a tesztekre kellene koncentrálni, és nem a nyelvet tanítani.

A felvázoltak megvalósulásának pedagógiai feltétele: pozitív tanári hozzáállással segíteni a magyar környezetből, iskolából érkezők felzárkózását ukránból, és az ukrán iskolákból érkezők felzárkózását magyarból, világirodalomból, magyar nemzet történetéből, népismeretből. A közösség és a hatékonyság érdekében engedélyezni lehetne, hogy bár a tanórák magyarul zajlanak, akinek ez gondot okoz, az felelhessen ukránul, ha neki könnyebb ezen a nyelven felkészülni. Ennek a feltételét is biztosítani kellene, vagyis az iskolai könyvtárban legyen elérhető az ukrán tankönyv is. Ez egyébként lehetőséget adhatna arra is, hogy abból az egy-két tárgyból, amiből a gyermek felvételizni szeretne a későbbiekben ukránul is elolvassa, megtanulja a szakkifejezéseket, nem kötelező jelleggel akár a tananyag kivonatát is elsajátíthatná. Mindez abban az esetben célszerű, ha az intézmény szellemisége, rejtett tanterve nem változik

A finanszírozási lehetőségek problematikája

Egy intézmény akkor lesz hatékony és működőképes, ha saját elkötelezett tantestülete lesz, akik elfogadják a koncepciót, és szakmailag alkalmasak a megvalósításra. Ennek feltétele a kiszámítható pedagógus pálya biztosítása, a pedagógusok megalapozott kiválasztása az alapítók és fenntartók részéről. Alapvető feltétel, hogy sikerül-e elérni az intézmények működésének pénzügyi stabilitását. Fontos, hogy az infrastruktúra biztosítsa a kitűzött cél és elfogadott oktatási koncepció megvalósítását és az alkalmazottak bérezése ne maradjon el az állami intézményekben dolgozók hivatalos bérezésétől, azt kifizessék idejében, annak minden munkáltatót és munkavállalót terhelő adóvonzatával együtt.

Az egyházi líceumok állami támogatásának megvonása 2009-ben kezdődött, amikor egy ungvári járási vizsgálat lapján nyilvánosságra került, hogy a 2004-ben elfogadott törvények és törvénymódosításokat, melyek megvonták az állami támogatást a nem állami lapítású intézményektől a járások nem vették figyelembe, így kötelezték azokat a rendeletek betartására. A járásokban a KMKSZ magyar képviselőinek kezdeményezésére a törvény adta lehetőségeket kihasználva kezdeményezték az intézmények programfinanszírozását. Ennek a finanszírozási lehetőségnek a korlátai abban vannak, hogy a járások költségvetésük fölötti részét fordíthatják ilyen célra, amennyiben a tanácsok azt megszárazzák, így esetlegessé válik és a mindenkor tanács összetételétől, a magyar frakció érdekérvényesítési erejétől függ és a maradék elv alapján működik. Problematikus az is, hogy mire biztosíthatnak támogatást a járások, mert a törvény nem egyértelmű. Egyes járások hivatalnokai szerint a fenntartás teljes mértékben az alapítókat terheli, így beruházást, fejlesztést támogatnak, míg más járásokban

az alaplátást és a rezsit is támogatták. A programfinanszírozás alapján a járások részéről az egyházi líceumoknak folyósított támogatásokról megállapítható, hogy az egyházi líceumok az állami normatíva teljesítésére 2006-ban és 2008-ban is különböző nagyságrendű támogatásban részesültek. Ez magyarázható a tanulói létszámmal, a tanulói csoportok számával, és a helyi hatalom toleranciájának, az intézmény beágyazottságának, a magyar közösség érdekérvényesítő erejének is lehetett szerepe az anyagi eszközök elosztásában. Az utóbbi tényező 2010-ben érvényesült, mikor már központi költségvetésből nem tudták normatív alapon a járások finanszírozni az egyházi líceumokat, így a költségvetési többlet terhére program-finanszírozással támogathatták azokat. A járások által megítélt támogatások nagysága szerint a legkisebb összeget a magyar többségű Beregszászi járás adta a Nagyberegi Líceumnak, ahol az állami vezetők többsége is magyar, ami üzenetértékű hozzáállásuk tekintetében. A legtöbb támogatást a Nagyszőlősi járásban fordították programfinanszírozásra, melynek területén két líceum is működik, a Péterfalvai református Líceum és a Karáczfalvi Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceum. A 2010-es támogatás azt mutatta, hogy nem egységes járásonként, hogy mire fordíthatták a támogatást. Ez azért érdekes, mert egyes járásokban arra hivatkozva, hogy a programfinanszírozás nem fordítható a fenntartás költségeire (bérek, rezsik), mert azt törvényileg az alapítóknak kell biztosítani, mégis bérekre fordíthatták (Munkács), vagy rezsire (Nagyszőlősi járás).

Magyarországról két forrásról vannak pontos adataink a vizsgált időszakban: a Szülőföld Alaptól elnyert pályázati támogatásról, valamint a MEH által nemzeti jelentőségű intézményekké nyilvánítottak támogatásáról. A MEH 2007-ben döntött arról, hogy mely határon túli intézményt nyilvánította nemzeti jelentőségűvé, és azok számára, évi rendszerességgel milyen nagyságrendű támogatást nyújtanak. A három református líceum között osztották el a MEH támogatását egy intézményre évi 2670000 HUF támogatás jutott, a két katolikus líceum egyformán 2500000 HUF támogatásban részesült évente. A Szülőföld Alapot 2005-ben hozták létre, mint a határon túli magyarokat támogató központi alapot, összevonva a korábban e célokat szolgáló alapítványokat. A Szülőföld Alap honlapján közzétett határozatok alapján 2005-2009 között a három református középiskola működési költségeinek támogatására átlagosan évente 7 836 000 HUF-ot kaptak. Lebontva egy intézményre évi 2612000 HUF támogatást jelent intézményenként. Jelentős összeget fordíthatott az egyház építkezésre ebben az időszakban (51 600 000 HUF-ot), melyek között lehettek a líceumokat érintő támogatások is, bár erről nem rendelkezünk pontos adatokkal. A Munká-

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR EGYHÁZI LÍCEUMOK JÖVŐJE

csi Szent István Líceum évente átlagban 4 700 000 HUF támogatásban részesült. A Karácsfalvi Sztojka Sándor Görög-katolikus líceum a vizsgált időszakban évente átlag 3 920 000 HUF támogatást kapott.

Becsüljük meg, hogy évente átlagban milyen támogatásból gazdálkodhattak az egyházi líceumok az ismert adatok alapján. Nem rendelkezünk adatokkal azzal kapcsolatban, hogy részesültek-e és ha igen milyen nagyságrendben a líceumok az Oktatási Minisztérium valamely főosztályától (közoktatási, egyházügyi, határon túli kisebbségek stb), vagy egyházuk központi szerveitől (református zsinat, reformátusok világszövetsége, magyarországi katolikus egyház, vagy még attól magasabb szintű szervezetektől, saját egyházi adományokról stb.), bár ezen intézményeknek a különböző rendezvényeken, mint támogatókat köszöntik.

A líceumok „kenyérpénz” címen havi 250-350 UAH díjat kérnek a diákoktól, ami egy minimálbér harmadát jelenti. Ez kárpátaljai viszonylatban megterhelő egy-egy család számára, egyes felsőoktatási intézmények tandíjának megfelelő összeget jelent, különösen, ha két gyerekük tanul az intézményben. Ehhez kiegészítő költségként járul a gyerekek utaztatásának költsége hetente, valamint a zsebpénz. A tíz hónap alatt ez az összeg a diáklétszám függvényében 3 500 000 HUF és 8 200 000 HUF között lehet. Az egyházi líceumok évi mintegy 10 – 20 millió HUF rendszeres támogatásban részesülhettek az általunk ismert források alapján a vizsgált időszakban.

2. táblázat *A kárpátaljai egyházi líceumok egy évi bevételének becslése (HUF)*

	<i>MEH</i>	<i>SZA</i>	<i>UA</i>	<i>Összesen</i>
Nagyberegi Líceum	2 670 000	2612000	742857	6 024 857
Nagydobronyi Líceum	2 670 000	2612000	1714286	6 996 286
Péterfalvai Líceum	2 670 000	2612000	5904000	11 186 000
Munkácsi Szent István Líceum	2 500 000	4 700 000	1628571	4 128 571
Karácsfalvi Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum	2 500 000	3 920 000	3628571	6 128 571

Összehasonlítási alapul véve a Técsői Líceum állami költségvetés tervezetét (évi 54 millió HUF volt 2009-ben) az egyházi líceumok működésének mintegy 20-40%-ka volt megnyugtatóan rendezve. Igaz, az egyházak ennél nagyobb támogatásban részesültek, de a statisztikák szerint nem mindegyik kezelte a líceumok működtetését prioritásként, amire a fenti táblázatok adatai is utalnak. A vizsgált periódusban a református egyház például nem a fenntartás

stabilitását tartotta prioritásnak, hanem újabb beruházásokba kezdett. Nagydobronyban kollégium építésébe, Nagyberegen kollégium és tornaterem építésébe kezdtek. A Técsői Liceumot, annak ellenére, hogy ez állami intézmény egyházi beruházásként gigatervekkel komplexummá kívánták bővíteni, amiben óvoda, új tantermek, kollégiumi férőhelyek is lettek volna. A beruházások főleg magyar állami fedezettel történtek, melynek költségeit nem hozták nyilvánosságra, de becsült értékük több százmillió HUF-ot tett ki szakértők szerint. Mindemellett az intézményi fenntartás költségeit is az egyházak a magyar államtól várták. Az ukrán állam irányába alig tettek lépéseket, és az első próbálkozások és elutasító tárgyalások után nem is szorgalmazták tovább.

A fentiek alapján a következő megoldási lehetőségek kínálkoznak a kialakult fenntartói kihívásokra. Közös erővel a különböző források összevonásával szükséges előteremteni a költségeket az ukrainai állami, megyei/járási támogatások, magyarországi állami normatív/pályázati, egyházi központi/ egyházmegyei/egyházközségi stb, alapítványi, jótékonyági, tevékenységből származók, öreg diákok hozzájárulása, a diákok hozzájárulása segítségével, utóbbinak igazodni kellene a kárpátaljai családok anyagi helyzetéhez. A kárpátaljai magyar és a magyarországi politikum révén szükséges elérni, hogy visszatérjenek a 2004-es törvénymódosítások előtti állapothoz. Az ukrán állam finanszírozza az iskolákat normatív alapon, miután az intézményekbe ukrán adófizető állampolgárok gyerekei járnak, és kötelező az érettségi, biztosított annak ingyenessége minden állampolgár számára. A stabilitás érdekében az intézmények új kihívásokra adható válaszok alapján ki kellene dolgozni a következő évekre szóló koncepciót, elkészíteni, a realitásokat figyelembe vevő költségtervet átlátható formában, megosztva azt intézmények működésében érdekelt körök között. Nagyon széles skálán mozog a helyi támogatás nagysága és nincs egység abban, hogy mire fordítható. A programfinanszírozás problémája, hogy a maradék elv alapján működik és általában a költségvetési év második felében használható fel, ha a járás/város költségvetés fölötti bevételre tesz szert ezért törekedni arra, hogy járási szinten prioritásként kezeljék. Ennek érdekében sokkal nagyobb magyar-magyar összefogásra lenne szükség, és az egyházaknak is sokkal jelentősebb szerepet kellene vállalni az ukrán állammal szemben a helyi érdekartikulációban és érdekérvényesítésben. A magyarországi állami támogatásokat is koncentrálni kellene és az intézmények reális költségeinek függvényében célirányos rendszerben folyósítani, megosztva a különböző szervezetek között.

Hivatkozott irodalom

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR EGYHÁZI LÍCEUMOK JÖVŐJE

A KMPSZ levele Andrásfalvy Bertalannak, az MKM miniszterének a Csengeri Ady Endre Gimnázium kárpátaljai osztályának megnyitásával kapcsolatban. 1992. július 9.

A Kárpátaljai Református Egyház 1993. május 15-én kelt támogatást kérő levele az EDUCA Transfer International központhoz.

A Kárpátaljai Református Egyház 1995. március 6-án kelt levele (ikt. sz. 65.) a Nagydobronyi Középiskola igazgatóságához a régi iskola épületének átadásáról líceum létrehozására.

A Nagydobronyi Középiskola igazgatójának 1995. február 27-én kelt levele egy egyházi líceum alapításának jogi, gazdasági, szakmai követelményeiről és lehetőségeiről.

A HTMH főosztályvezetőjének 1997. június 5-ei jelentése a técsői gimnáziumról folytatott tárgyalásról.

Emlékeztető az Illyés Közalapítvány Alkuratoriuma titkárságának 1995. október 5-ei üléséről.

Feljegyzés a Magyar–Holland Oktatási Központ (ETI) megnyitójának ülészakáról. 1991. október 18. Budapest, Ráday Kollégium.

Jegyzőkönyvi kivonat az Illyés Közalapítvány Kuratóriumának 1993. január 21-i rendes ülésén megtárgyalt pályázatokról született döntésekről.

Kollektivne zvernennya holiv blagogyijnih fongyiv i direktoriv licejiv zasznovnikami jakih je religijnyi gromadi pro derzsavne finanszuvannya vid 30 veresznya 2009 r.

Koncepcija gyijalnosztyi liceju sz. Velika Dobrony Uzshorodszkoho rajonu, 17 travnya 1995 r.

Liszt szinodiu upravlinnya Zakarpatszkoji Reformatszkoji cerkvi golovi Uzshorodszkoji rajonnoji radi vid 2 bereznja 1995 r. pro vidkrittya liceju u sz. V.Dobrony

Liszt szinodiu upravlinnya Zakarpatszkoji Reformatszkoji cerkvi zavid. Viggyilom oszviti Uzshorodszkoho rajvikonkomu vid 2 bereznja 1995 r. pro vidkrittya liceju u sz. V.Dobrony

Liszt nacsalnika viggyilu oszviti Uzshorodszkoji rajonnoji gyerzsavnoj adminisztraciji blahogyjnomu fondu upravlinnya ZRC vid 12.01.2009 r. n 02-12/08.

Liszt Episkopa UZRC holovi Uzshorodszkoji rajonnoji radi vid 22.07.2009 r. n 175.

Sztatut gimnaziji z biologo-himicsnim ta fiziko-matematicsnim profiljem navcsannya sz.V.Dobrony scso nahodityszja u kolektivnoji vlasznosztji dobrocsinnogo fondu upravlinnya reformatszkoji cerkvi.

Megállapodás a Kárpátaljai Református Egyház és a Nagyberegi Középiskola között a nagyberegi református gimnáziumi osztály működtetéséről az 1993–94 tanévben.

Magyar–holland együttműködés a közoktatás és nevelés területén. 1991. október 18.

Rozporjadzsennya Berehivszkoji Rajonnoji Radi N20 vid 18.08.1993 r. pro vidkrittya klaszu reformatszkoji gimnaziji v. sz.Nagybereg.

Uhoda pro najom nezsitlovoho primiscsennya (budinok sztaroji skoli) dlja Velikodobronszkoji gimnaziji vid 20 travnya 1995 roku.

Vöpiszka iz resenyija csetvertoj szessziji 22 szoziva o zakrötyiji gyetszkogo szagyika N 2 ctkf V.Dobrony.

Vityag z protokolu N 5 zaszidannya radi blagogyjnogo fondu upravlinnya Zakarpatszkoji Reformatszkoji cerkvi vid 17 travnya 1995 r.

Vityag z protokolu n 1, 150/2009 zaszidannya Szinodu Upravlinnya

Zakarpatszkoji reformatszkoji cerkvi vid 23 cservnya 2009 r. v. Beregovo.

Zvernyennya oblasztnoji radi do MON Ukrajini vid 28 veresznya 2009 r. Pro bjudzsetne finansuvannya licejiv z uhorszkoju movoju navcsannya zasznovanijh blagogyijnimi fondami

A KÖTET SZERZŐI

ÁDÁM ANETTA – egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem
BORDÁS ANDREA – egyetemi adjunktus, Nagyváradi Egyetem
BREZSNYÁNSZKY LÁSZLÓ – ny. egyetemi docens, Debreceni Egyetem
BUDA ANDRÁS – egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem
BUDA MARIANN – egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem
CHRAPPÁN MAGDOLNA – főiskolai docens, Debreceni Egyetem
CSOBA JUDIT – egyetemi docens, Debreceni Egyetem
DUFFEK MIHÁLY – egyetemi tanár, Debreceni Egyetem
ENGLER ÁGNES – egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem
FALUS IVÁN – egyetemi tanár, Eszterházy Károly Főiskola
FENYŐ IMRE – egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem
FÓNAI MIHÁLY – egyetemi docens, Debreceni Egyetem
GAÁL ISTVÁN – egyetemi tanár, Debreceni Egyetem
GYÖRGYI ZOLTÁN – egyetemi docens, Debreceni Egyetem
HAUSMANN KÓRÓDY ALICE – egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem
HAVAS LÁSZLÓ – professor emeritus, Debreceni Egyetem
KOZMA TAMÁS – professor emeritus, Debreceni Egyetem
NAGY MÁRIA – egyetemi tanár, Eszterházy Károly Főiskola
OROSZ GÁBOR – ny. egyetemi docens, Debreceni Egyetem
OROSZ ILDIKÓ – főiskolai docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
PETŐ ILDIKÓ – egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem
PUSZTAI GABRIELLA – egyetemi tanár, Debreceni Egyetem
RÉBAY MAGDOLNA – egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem
SZABÓ ILDIKÓ – egyetemi tanár, Debreceni Egyetem
SZENDREI JULIANNA – főiskolai tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem
SZÍJÁRTÓ IMRE – főiskolai tanár, Eszterházy Károly Főiskola
TÓTH ZOLTÁN – egyetemi docens, Debreceni Egyetem